

”Mitt språks gränser är min världs gränser” Språklärarnas riksförbunds 75-årsjubileum

Mia Smith

En gråmulen lördagsmorgon strömmade människor med glittrande ögon mot Riddarhuset i Stockholm, alla med samma mål: en dag att hylla en jubilar. Riksföreningen för lärarna i moderna språk bildades 1938, i mars 2013 bytte föreningen namn till Språklärarnas riksförbund. 75 år av brinnande engagemang för språkundervisning skulle nu firas med pompa och ståt! Vad passar då bättre än att inleda med The Real Groups sång ”Words”, på jubileumsdagen vackert tolkad av gymnasieungdomar från Södra Latin:

Words
inside your head can come alive as they're said
softly, loudly, modestly or proudly

Words
expression by the living and the dead
everybody, everyday
everywhere and everyway

Words!
Find them, you can use them
Say them, you can hear them
Write them, you can read them
Love them, fear them

*

Skolverkets generaldirektör

Anna Ekström inledde dagen med ett **välkomsttal** som fokuserade på den framtida utvecklingen. Hon konstaterade att de svenska eleverna enligt internationella undersökningar är fantastiskt duktiga på engelska, vilket bland annat förklaras av att de tycker att engelska är viktigt. I moderna språk ser det dock inte lika bra ut. En nyligen genomförd undersökning visar att de svenska eleverna inte presterar alls lika bra i spanska som i engelska. Ekström konstaterade att det är en dyster bild vi ser, men att nya reformer i form av ny skollag, ny läroplan, nya kursplaner och ny lärarutbildning har sjuöatts med syfte att höja resultaten. Den fara Ekström varnade för är att vi nu lutar oss tillbaka och slappnar av. Reformerna må vara implementerade, men vi måste fortsätta arbeta framåt. Den hoppigivande sanningen är, enligt Ekström, att det är på undervisningen det kommer an. Det är relationen mellan den kunniga, engagerade läraren och den engagerade elevgruppen som är viktigt,

det är där vi kan påverka. Ekström påpekade att det är undervisningen som måste utvecklas, och att språklärarna själva har ett ansvar för att utveckla den, men att de också måste få förutsättningar, möjlighet, kraft och chans att göra detta.

✱

Nästa punkt på programmet var en **tillbakablick** över de 75 år som gått sedan LMS, numera Språklärarnas riksförbund, bildades. **Maria Allström**, LMS ämnesrepresentant i engelska 1998-2008, och **Jörgen Tholin**, ordförande i LMS 1999-2003, lotsade åhörarna genom språkens roll i den svenska skolan och den roll som LMS har spelat under årens lopp. Allström konstaterade att språklärare ofta har ett stort intresse för sitt jobb, men att de behöver få fortbildning och input, och lyfte här särskilt fram lärarna i engelska för yngre åldrar.

Tholin berättade sedan att man vid införande av enhetsskolan kom fram till att det var rimligt att språken skulle få en roll i den svenska skolan. Att engelskan blev det språk som fick starkast position kan tydligt kopplas till andra världskrigets utgång – man väljer inte förlorarens språk. Möjlighet att studera tyska eller franska gavs för de elever som förväntades läsa vidare. En tanke var att studierna i tyska skulle sälla bort de elever som inte klarade av studier på mer avancerad nivå. Tholin citerade sedan en flerpartmention (Riksdagstryck, 1950) undertecknad av ledamöter från Högerpartiet, Folkpartiet och Socialdemokraterna som hävdade att franska borde ha samma ställning som tyska eftersom *”Franskan är en utomordentlig tuktomästare, när det gäller att bibringa eleverna*

förmåga till klarhet och pregnans i uttryckssätt, den fostrar till intellektuell reda, precision och känsla för stil, som gynnsamt återverkar på övriga studier och på personligheten.” Som alternativ till språkundervisningen fanns bland annat kurser för husmödrar i lanthushåll, frimärksamling, scouting, skolteater, keramik och att samla växter och mineraler. Trots dessa alternativ var det ungefär hälften av eleverna som valde att läsa tyska. När grundskolan sedan introducerades 1962 krävdes att eleven skulle läsa särskild kurs i både matematik och engelska samt ett modernt språk för att kunna gå vidare till gymnasiet. Språket som sållande faktor fanns alltså kvar till viss del. Dock konstaterades att de elever som inte maktade med språkundervisningen snarare än hobbykurser behövde mer träning i färdighetsämnen som svenska. Framöver kom ytterligare förändringar av förutsättningarna. 1994 utökades undervisningstiden i engelska – med 10 minuter. Timplanen i moderna språk har utökats. Spanskan gjorde sitt intåg i den svenska skolan och har på mycket kort tid blivit det mest populära språkvalet.

Allström lockade sedan till skratt genom att visa upp exempel på gamla läromedel i latin, tysk handstil, franska skrivövningar och engelska, vilka tydligt belyser den utveckling språkundervisningen genomgått.

✱

Efter detta gav **Språklärarnas riksförbunds ordförande, Helena von Schantz**, en bild av **nuläget** för språklärare i Sverige.

Idag anses engelska vara viktigast, medan moderna språk är det ämne som anses minst viktigt av elever, huvudmän, rektorer och föräldrar. Ämneskollegialitet har en väsentlig roll att

spela här – vi behöver använda intresset för engelska som raketbränsle för att lyfta även andra ämnen. Det är också viktigt att olika ämnen inte konkurrerar, menade von Schantz, och tog naturvetenskapliga ämnen och humaniora som exempel. Hon påpekade att språklärarna idag har dåliga förutsättningar för att utföra sitt arbete: de har ofta grupper där olika steg eller till och med olika språk blandas, det är vanligt att för lite undervisningstid är utlagd och det är svårt att få ämnesinriktad fortbildning. Men von Schantz ville också uppmana språklärarna att själva ta makten över sin ämnesutveckling och fortbildning.

Varje nytt språk ger tillgång till ett nytt sätt att tänka, en ny kultur, en ny sorts humor, förtydligade von Schantz, och konstaterade att språk kanske inte är vårt nu, men förhoppningsvis är språk vår framtid.

✱

Hur **språkdidaktiken** förändrats genom tiderna gav sedan **Ulrika Tornberg, Gudrun Erickson** och **Jörgen Tholin** exempel på.

Tornberg inledde med att påpeka att kursplaner är barn av sin tid, de påverkas av kulturella, sociala och politiska strömningar. Ett exempel på detta är situationen efter andra världskrigets slut, då skolans demokratiseringsfaktor kom i fokus. Syftet med att alla skulle lära sig språk var att skapa ett demokratiskt samhälle där språket var ett fönster mot världen.

I Sverige tog man till sig den audiolingvala metoden, vilken var populär i USA, medan funktionella metoder växte fram i övriga Europa, där språkinlärningens primära mål var att förhindra krig genom att se till att människorna kunde tala med varandra. Språkkunskaper har, menade Tornberg, också fått ett personligt, emanciperande värde, vilket syns i nyare kursplaner. Tornberg belyste också att kursplanerna i Lgr11 är fokuserade på kunskapskrav och att vi idag ser många exempel på jämförelser av kunskaper, till exempel i internationella studier.

Gudrun Erickson lyfte sedan fram bedömningsaspekten, något som är sammanflätat med undervisningen. Hon menade att bedömningen har gått från att vara ett iskallt ämne till att vara glödhet, ja det kanske till och med riskerar att bli vidbränt. För 20-40 år sedan fanns det några få sidor om betyg och bedömning längst bak i läroboken, det var ett nödvändigt ont. Idag är vårt betygssystem målrelaterat och frågan är hetare än någonsin. Erickson lyfte fram att bedömning fyller två funktioner: att kvalitetssäkra utbildningen ur ett samhällsperspektiv och att stödja lärandet genom att låta eleven själv hålla i rodet under sin utbildning. Erickson påpekade att det är viktigt att ställa frågan om vad som är lärande och vad som är bedömning. Visst är det bra med en backspegel för att se varifrån vi kommer, men det är tur att framrutan är större så att vi ser vart vi är på väg, förtydligade hon.

Det nationella perspektivet, fortsatte Erickson, har flyttat fokus från det strukturella till det funktionella. Vår bedömning utvecklas allt mer mot öppna, produktiva svar, och att vi i Sverige har storskaliga, obligatoriska muntliga prov är något som skiljer Sverige från många andra länder. Det är inte mycket som är helt nytt inom

språkdidaktiken, men det har skett en förskjutning. Allt större fokus hamnar på strategier, anpassning av språket och interaktion, förtydligade Erickson, och lyfte fram skillnaden mellan att tala och att samtala. En nyhet är *digital literacy*, förmågan att kunna hantera digitala hjälpmedel. Erickson konstaterade slutligen att det är glädjande att vi har ett system som litar på lärarnas professionella bedömning, även om vi också behöver extern hjälp.

Jörgen Tholin lyfte sedan fram den forskning om språkdidaktik som sker idag. Han har i ett forskningsprojekt tittat på de avhandlingar om språkdidaktik som skrivits under perioden 2000-2009. Av de 17 avhandlingar som skrivits handlade 12 om engelska, två om tyska och en om italienska (de övriga två var inte kopplade till något speciellt språk). 13 av dessa 17 avhandlingar handlade om högstadiet och/eller gymnasiet, två om högskola, en om vuxenutbildning och en behandlade språkdidaktiken övergripande. Språkdidaktik är ett stort område och Sverige är ett litet land, konstaterade Tholin; det är viktigt att vi tar del av internationell forskning, men det är också viktigt att det finns forskning som tittar på de specifikt svenska aspekterna. Områden som ej beforskats innefattar bland annat engelska på grundskolans låg- och mellanstadier, avhopp från språkvalet och elever med ett annat modersmål än svenska. Tholin summerade att det bedrivs alltför lite språkdidaktisk forskning idag och hoppades att läget blir bättre framöver.

✱

I samband med jubileet presenterade Lärarnas Riksförbund en ny studie, baserad på svar från 762 språklärare. **Lars Hallenberg, kanslichef på Lärarnas Riksförbund**, in-

ledde presentationen av studien med att visa ett aktuellt citat:

”Under senare år har skolans organisation och arbete livligt diskuterats och betydelsefulla beslut har fattats. Vad beträffar den nya skolans arbetsformer, gäller att de bland annat medför avsevärt ökad arbetsbelastning för lärarna.” Att citatet inte alls är nytt, utan skrevs av Jonas Orring i *Läroverkslärarens arbetsbörda* redan 1950 överraskade nog ingen av åhörarna.

Hallenberg lyfte frågan om varför man ska läsa språk och besvarade densamma med diagram som visar på näringslivets efterfrågan på personal med språkkunskaper. Att 50% av de medelstora företagen (50-199 anställda) och 74% av de stora företagen (fler än 200 anställda) kräver flytande engelska vid anställning må redan det verka som höga förväntningar, men att 42% av de medelstora företagen och 33% av de stora företagen kräver kunskaper i ytterligare ett språk är desto viktigare att lyfta fram, menar Hallenberg.

Vad gäller elevernas språkval framkom att det är kompisars och föräldrars åsikter som väger tyngst, medan eventuell nytta av språket på arbetsmarknaden har ytterst liten påverkan. Efter detta konstaterande presenterade Hallenberg siffror för Sveriges import och export, där Tyskland toppar båda listorna. Att så få elever väljer att läsa tyska är därför bekymmersamt för näringslivet och för samhället, menade Hallenberg. I frågan om vilket språk skolorna bör prioritera anser mindre och medelstora företag att tyskan är viktigast, medan stora företag lyfter fram spanska och kinesiska för tyskan.

Hallenberg visade sedan statistik för hur stor andel elever som läser ett modernt språk i år 7 och år 9. Bortsett från 2008 ser man en svagt uppåtgående trend, och 2012 läste drygt 70% av

eleverna i år 9 ett modernt språk. Att spanskan har ökat medan tyskan och franskan minskar är ingen nyhet, och denna bild bekräftades ännu en gång.

Därefter visade Hallenberg på förutsättningar för språkundervisningen. På gymnasiet får 31% av eleverna 80 timmar eller färre på en 100-poängskurs. Timplanen tycks följas bättre på grundskolan, men det blev också tydligt att hela 21% av lärarna på grundskolan inte visste tillräckligt mycket om timplanen för att kunna svara på frågan om deras elever fick den minsta garanterade undervisningstiden eller inte. Att hela 32% svarade ja på frågan om det förekommer att elever som läser olika kurser/steg undervisas i samma grupp är oerhört upprörande. Studien visar också att 5% av lärarna undervisar flera olika språk i samma grupp. Detta liknades vid att undervisa i bild och musik eller i fysik och kemi parallellt i samma grupp, vilket naturligtvis ter sig absurt.

Studien tittade också på lärarnas situation och behov av fortbildning. Hela 72% av undervisningen i tyska utförs av lärare med rätt utbildning, medan motsvarande siffra för franska är 56%. För spanskan är siffran bara 23%, vilket är skrämmande.

Uppgifterna om språklärarnas möjligheter att få betald fortbildning i sina ämnen är nedslående. Knappt 40% av lärarna i engelska och drygt 40% av lärarna i moderna språk har under de senaste fem åren deltagit i någon form av ämnesdidaktisk språkförtbildning. Endast 12% av lärarna i moderna språk och 8% av lärarna i engelska har under de senaste fem åren fått betald fortbildning i målspråkslandet!

Hallenberg presenterade sedan lärarnas egna förslag för att höja statusen för moderna språk:

Obligatorium

Tydligare meritvärdering

Anpassa gruppstorleken och/eller få möjlighet att nivåanpassa

Fler undervisningstimmar

Internationellt utbyte

Lärarnas Riksförbunds förslag fick avsluta Hallenbergs presentation av studien:

Rektorer bör få utbildning i schemaläggning. Språkämnen, precis som andra teoretiska ämnen, kräver sammanhållen undervisning där samtliga elever i gruppen närvarar. Den nationella timplanen för grundskolan måste stadiindelns per ämne. Det måste vara lätt att både lägga ut och utvärdera den minsta garanterade undervisningstiden.

En nationellt fastställd timplan per kurs i gymnasieskolan måste inrättas, där ett gymnasiepoäng motsvaras av en undervisningstimme.

Språklärarnas fortbildning måste stärkas och inriktas mot moment som forskningen lyfter fram för framgångsrik språkundervisning.

Kursindelningen i engelska bör ses över för en rimligare dimensionering av undervisningstid och innehåll.

Undervisningsgruppernas storlek behöver regleras via maxtal. Det måste finnas en garanti för eleverna att läsa de tre vanligast förekommande språken.

Studien finns att hämta på www.lr.se, liksom pressmeddelande och debattartiklar.

✱

Efter en trevlig lunch bjöd **Åke Pålshammar** in till en spännande djupdykning i **hjärnans värld**. Pålshammar är senioruniver-

sitetslektor inom psykologi och neurovetenskap, där han specialiserat sig på hjärnan, nervsystemet och beteende. Han inledde med att visa ett klipp från UR:s serie *"En hjärnas födelse och död"* som belyser hur tidigt fostrets hjärna börjar känna igen språkljud. Han lyfte fram att hippocampus, den del av hjärnan som är central för minnesbildning, kan öka i storlek om man tränar den. Genom träning växer nerverna och kopplas ihop i allt större nätverk. Barn har lättare att lära än vuxna, konstaterade Pålshammar. Att träna språk gör att nya dendriter skapas, nerverna växer, och hjärnans nätverk blir alltmer komplext. Forskning visar också att efter en dag med inlärning fortsätter de engagerade delarna av hjärnan att vara aktiva när vi sover, då hjärnan bearbetar och befäster de intryck den tagit in under dagen. Sömn är alltså viktig för inläringen.

Pålshammar fortsatte med att betona att hjärnan är beroende av stimulans och att den sociala hjärnan endast kan utvecklas i samspel med andra människor.

Forskning visar också, berättade Pålshammar, att barn som är flerspråkiga före två års ålder utvecklar särskilda språkcentra i hjärnan på ett sätt som inte sker då det andra språket introduceras senare. En person som har ett modersmål och sedan lär sig ytterligare ett språk har olika delar i hjärnan för varje språk, men hos personer som är tvåspråkiga sedan barndomen överlappar dessa områden ibland, och även ytterligare språk hanteras till viss del av samma områden.

Pålshammar betonade också att barn behöver stimulans, vägledning och vuxna som har tid och ork att engagera sig. Vidare pekade han på de negativa effekter stress har och hur viktig en trygg anknytning är för att barnet ska kunna utvecklas.

Pålshammars presentationsmaterial kommer att publiceras på Språklärarnas riksförbunds hemsida, www.spraklararna.se, och den som är intresserad av ytterligare fördjupning i ämnet är välkommen att läsa vidare där.

✱

Sveriges EU-, demokrati- och konsumentminister, **Birgitta Ohlsson** (Fp)

(Fp) diskuterade sedan språkfrågan inom EU. Hon inledde med att citera Albert Einstein, *"Om du inte kan förklara det enkelt, då förstår du det inte tillräckligt bra."* Ohlsson påpekade att språk är såväl ett maktmedel, detta med tanke på retorik och propaganda, som ett kommunikationsmedel och inte minst en bärare av identitet och kultur.

Den språklag som kom 2009 handlar inte bara om svenska språket, utan även om våra minoritetsspråk, den språkliga mångfalden och den enskildes tillgång till språk. Modersmålet är grunden för att lära sig fler språk, betonade Ohlsson.

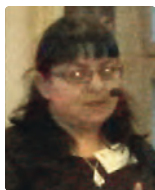
Ohlsson visade också en oro kring det låga antalet elever som väljer att läsa tyska. Hon lyfte export- och importfrågan och betonade att Sverige behöver människor som kan tyska.

Det finns ingen annan organisation som har så många officiella språk, och som lägger så mycket pengar på tolkning och översättning som EU. Ohlsson framhöll också EU:s mål att alla inom EU ska kunna tala minst två främmande språk förutom sitt modersmål.

Avslutningsvis konstaterade Ohlsson att det finns ett språk som är universellt – våra leenden.

✱

Liza Noor från Försvarets tolkskola presenterade sedan den verksamhet hon arbetar inom. På militärtolktutbildningen får eleverna förutom militär utbildning också utbildning i antingen ryska eller arabiska samt tolkningsteknik och kulturell förståelse. Utbildningen är förlagd över tre terminer, och för att lyckas krävs hårt arbete, disciplin och stort språkintresse, berättade Noor. Eleverna förväntas lära in 200-250 glosor/vecka och bygger under utbildningen upp ett ordförråd på ca 12 000 ord. De får möjlighet att praktisera sina språkkunskaper under en period i utlandet. Noor betonade att utan kulturell förståelse kan inte tolkuppdraget lyckas fullt ut.

✱

Annika Lundius, vice verkställande direktör vid **Svenskt Näringsliv**, pratade sedan om språkkunskapernas betydelse för forskning och näringsliv. Under en hundraårsperiod, från 1860-talet till 1960-talet, växte Sverige från att vara ett mycket fattigt land till att bli rikt och välmående. Detta skedde genom avskaffande av skråväsendet vilket ledde till ökad konkurrens, genom att man byggde ut infrastrukturen och genom införandet av den obligatoriska folkskolan.

Lundius konstaterade att 50% av intäkterna i Sverige idag kommer från export av varor och tjänster, och om vi vill fortsätta på detta spår måste vi få exportindustrin att leva vidare. Då behöver vi även fortsättningsvis ha en befolkning som är duktig i teknik och språk. Hon påpekade också tydligt att arbetsmarknaden efterfrågar språklig kompetens som inte alltid finns att hitta. Detta gäller främst tyska.

✱

Dagen avslutades med en **paneldebatt** om språk, skolan och framtiden – hjärnan, demokrati, rörlighet, forskning och näringsliv. I panelen deltog **Tina Acketoft (Fp)**, **Ibrahim Baylan (S)**, **Anna Ekström**, **Gudrun Erickson**, **LR:s ordförande Bo Jansson**, **Annika Lundius**, **Jörgen Tholin** och **Helena von Schantz**.

Ett av många ämnen som diskuterades var språkkännets frivillighet i skolan. Von Schantz menade att det faktum att moderna språk är det enda ämne i grundskolan som inte är obligatoriskt sänder en klar signal till elever och föräldrar om att språk inte är ett ämne som behövs. Ibrahim Baylan (S) var lockad av tanken på ett obligatoriskt B-språk, även om han inte har förankrat tanken i sitt parti, medan Tina Acketoft (Fp) inte ville se ett obligatorium. Hon förklarade att alla elever är bra på olika saker och att vi inte ska förvänta oss att alla ska bli akademiker.

Ett annat hett ämne var rekryteringen till läraryrket. Jansson påpekade att antalet antagna vid lärarutbildningarna visserligen har ökat något, men att politikerna inte får luta sig tillbaka och tro att problemet är löst, speciellt inte gällande naturvetenskapliga ämnen och språk. Han kopplade också de låga ansökningstalen till den situation studenterna mött under sin skoltid, speciellt gällande spanska:

-Varför skulle man själv vilja bli lärare om man inte har sett goda exempel under sin egen utbildning?

Även systemet med meritpoäng debatterades, där Baylan påpekade att systemet kan förstärka socioekonomiska skillnader. Föräldrar som har bra kännedom om systemet kan hjälpa sina barn att göra taktiska val som gynnar dem senare, medan elever som saknar detta stöd hemifrån

riskerar att även gå miste om meritpoäng. Von Schantz noterade också att meritpoängssystemet fått större effekt för engelskan än för de moderna språken.

Ytterligare ämnen som avhandlades var lärlingsutbildningar, lärarbristen idag och framöver, samt nyttan av att kunna språk, både ur individens och ur samhällets perspektiv. På frågan om varför man ska lära sig språk nämnde Jansson likvärdighet i samhället där individen måste kunna ta alla möjligheter, samt att kunskap ger ett rikare liv.

Gudrun Erickson konstaterade att språk absolut inte är ett teoretiskt ämne, utan det mest praktiskt-estetiska av dem alla. Hon påpekade också att kunnande är flerdimensionellt, att våra kunskapsprofiler är taggiga och att hon är bekymrad över det betygssystem som infördes 2011 då den kompensatoriska effekten i bedömningen är bortplockad.

✱

Genom dagen löpte några parallella röda trådar: en oro för språklärarnas arbetsituation, en oro över rekryteringen till språkläraryrket, en oro kring elevernas val när det gäller språk och en allmänt utbredd oro kring det tyska språket. Trots all denna oro präglades dock dagen av glädje, inspiration och hoppfullhet.

Det är tydligt att språklärare brinner för sitt yrke!

MIA SMITH är lärare i engelska och tyska för grundskolans senare åldrar och gymnasiet. Hon arbetar på Herrgårdsskolan i Lundby med år 6-9 och är fackligt ombud för Lärarnas Riksförbund.

”Vilket jubileumsprogram och vilken inramning! Riddarhuset kändes verkligen inspirerande med tanke på återblickarna i vår bildningshistoria och vikten av att vi fortsätter att förvalta bildningstraditionen.

Det knakar i utbildningsfogarna just nu men efter jubileumsdagens alla så intressanta engagerade och engagerande föreläsare känner vi oss lyfta och stärkta i professionen. Jag åkte hem glad i hågen och full av nya tankar.”

Karin Lindsten